

Digiseikkailu muinaisen Lähi-idän historiaan ja tutkimukseen

Opetuspaketti koulujen henkilökunnalle

Kuvakollaasi Kansallismuseossa esillä olleesta *Tutkimusmatkoja muinaiseen Lähi-itään* -näyttelystä.
Kuvat: Janna Lund ja Jasmin Ruotsalainen.

Sisällys

Johdanto	3
Tutustu muinaiseen Lähi-itään!	4
Muinaisen Lähi-idän imperiumit	5
Uusassyrialainen valtakunta 911– 609 eaa.	6
Uusbabylonilainen valtakunta 626–539 eaa.	6
Persian akhaimenilainen valtakunta 550–330 eaa.....	7
Tutustu kirjoitustaidon syntyhistoriaan!	7
Enheduanna – ensimmäinen nimeltä tunnettu kirjailija	9
Babylonilainen matematiikka	10
Suomalaiset tutkijat ja tutkimusmatkailijat Lähi-idässä	11
Georg August Wallin ja egyptomania	11
Ahabun hautapiirtokirjoitus	12
Karl Frederik Eneberg ja tutkimusmatka Niniveen.....	13
Tarunhohtoinen Ninive - Muinaisen Assyrian pääkaupunki.....	15
Hilma Granqvist ja orientalismi	16
Esineet kertovat tarinoita	17
Savitaulut ja nuolenpääkirjoitus	17
Nebukadnessar II:n savisyylinteri ja esineiden proveniensi	19
Egyptiläinen hauta-arkku ja muinaisen Lähi-idän hauras perintö.....	20
UNESCO - Kansainvälistä yhteistyötä kulttuuriperinnön suojelemiseksi	21
Nykytutkimus ja opiskelu.....	22
Huippuyksikkö Muinaisen Lähi-idän imperiumit ja opetus Helsingin yliopistossa.....	22
Esimerkkejä muista tutkimushankkeista	24
Hyödyllisiä linkkejä ja vinkkejä	24

Johdanto

Tähän opetuspakettiin on koottu Digiseikkailu muinaisen Lähi-idän historiaan ja tutkimukseen – virtuaalinäyttelyn sisältö. Digitaalinen näyttely esittelee yhteistyössä Helsingin yliopiston Muinaisen Lähi-idän imperiumit -huippuyksikön, Suomen Kansallismuseon ja Keski-Suomen museon kanssa vuonna 2022 toteutetun näyttelyn sisältöä.

Suomalaisella muinaisen Lähi-idän tutkimuksella on pitkät perinteet, ja alue on kiehtonut tutkijoita ja tutkimusmatkailijoita jo kauan. Muinaisen Lähi-idän historiaa sekä yli sata vuotta kestänyttä tutkimusta esiteltiin yhteistyössä Helsingin yliopiston Muinaisen Lähi-idän imperiumit -huippuyksikön, Suomen Kansallismuseon ja Keski-Suomen museon kanssa vuonna 2022 järjestetyssä *Tutkimusmatkoja muinaiseen Lähi-itään*-näyttelyssä. Virtuaalinäyttelyssä voi tutustua näyttelyn sisältöön viidessä eri osiossa: Esineet kertovat tarinoita, Suomalaiset tutkijat ja tutkimusmatkailijat Lähi-idässä, Tutustu muinaiseen Lähi-itään!, Nykytutkimus ja opiskelu sekä Kuvagalleria. Linkki virtuaalinäyttelyyn löytyy tämän opetuspaketin linkkejä ja vinkkejä -osiosta.

Näyttely esittelee suomalaisten tutkimusmatkailijoiden ja tutkijoiden 1800-luvulla aloittamaa työtä heidän tarinoidensa ja heidän matkoiltaan mukanaan tuomiensa esineiden avulla. Kansallismuseossa ja Keski-Suomen museossa esillä ollut näyttely kokosi ensimmäistä kertaa yhteen suomalaisiin museokokoelmiin kuuluvia esineitä Lähi-idästä. Kokoelmat on alun perin kerätty eurooppalaisen tutkimuksen näkökulmasta, joten esineet kertovat paitsi alkuperäisen alueensa historiasta, myös siitä, miten Lähi-itä on nähty Euroopassa. Ne kertovat myös suomalaisen Lähi-idän tutkimuksen historiasta 1800-luvulta alkaen.

Näyttelyn tavoitteena on kertoa ja esitellä alueen historian lisäksi suomalaisen Lähi-idän tutkimuksen historiaa, henkilökuvia, nykytutkimusta ja alueen kulttuuriperintöön liittyviä keskeisiä teemoja ja haasteita, kuten omistushistoria, muinaisesineiden laitton kauppa, nykyisen maankäytön ja rakentamisen vaikutus sekä sotien ja konfliktien jälkeensä jättämät jäljet.

Tutustu muinaiseen Lähi-itään!

Muinainen Lähi-itä on maatalouden, suurien imperiumien, kaupunkien, tieteiden, taiteiden, matematiikan ja tähtitieteen sekä varhaisten kirjoitusjärjestelmien syntyalueita.

Nykyinen Lähi-itä on maailman vanhimpien ja suurimpien historiallisten imperiumien syntyalueita. Se on myös alue, johon länsimaisen imperialismien ideologiat ja kuohunta ovat vaikuttaneet suuresti 1800-luvulta lähtien. Länsimaiden näkökulma näkyy jopa alueen nimessä: Länsi-Aasian sijaan puhumme nykyään Lähi-idästä. Nimeä alettiin käyttää vasta 1900-luvun alun geopolittisessä keskustelussa. Arabiaksi aluetta on historiallisesti kutsuttu al-Mashriqiksi eli "itäksi" vastakohtana Afrikan puoleiselle osalle arabimaailmaa eli al-Maghribille "lännelle".

Monet tärkeistä keksinnöistä on tehty Lähi-idässä. Siellä kehittyivät maatalous ja paikallaan pysyvä elämäntapa sekä kaupungit ja varhaisimmat suuret imperiumit. Lähi-idästä tunnetaan varhaisimmat kirjoitusjärjestelmät, rahajärjestelmät ja kolikot sekä tähtitiede. Näistä tiedämme nykyään arkeologisten jäänteiden ja historiallisten asiakirjojen avulla. Ihmisten liikkua alueelta toiselle myös ideat, tieto ja tiede leviävät. Lähi-idässä temppelit ja kuninkaalliset palatsit olivat tieteellisen toiminnan keskuksia tuhansia vuosia ennen ajanlaskun alkua. Oppineiden laajoissa verkostoissa tekstit ja tieto liikkivat kulttuuristen ja jopa poliittisten rajojen yli. Jotkut muinaisen Lähi-idän hallitsijoista keräsivät aktiivisesti tietoa: valloittaessaan uuden paikan he määräsivät kaupunkien kirjastoista ja arkistoista löytyvät tieteelliset kirjoitukset vietäväksi kuninkaalliseen palatsiin.

Matematiikan ja tähtitieteen tutkimuksella oli tuhansia vuosia pitkät perinteet Babyloniassa. Babylonialaisten keksinnöt ja tutkimus ovat säilyneet persialaisten, egyptiläisten ja kreikkalaisten tutkimuksissa tähän päivään saakka. Babyloniasta on peräisin tunnin jakaminen 60 minuuttiin sekä ympyrän jakaminen 360 asteeseen. Babylonialainen kalenteri perustui Kuun liikkeisiin, ja taivaankappaleiden tarkkailu oli tärkeää niin jumalten tarkoitusten ymmärtämiseksi kuin maatalouden tärkeiden toimien ajoittamiseksi. Babyloniasta onkin löydetty lukuisia savitauluja, joissa on tarkkoja havaintoja tähtitaivaan tapahtumista pitkältä ajalta. Myös maailman vanhimmat strategiset lautapelit on löydetty nykyisen Lähi-idän alueelta. Pelkkää viihdettä pelit eivät alun perin olleet, vaan niitä käytettiin myös ennustamiseen ja tuonpuoleisen tutkimiseen.

Poimintoja Mesopotamian historiasta

Muinaisen Lähi-idän imperiumit

Ensimmäisellä vuosituhannella ennen ajanlaskun alkua Lähi-idässä vaikutti kolme suurta valtakuntaa, imperiumia: assyrialainen, babylonilainen ja persialainen. Imperiumit hallitsivat laajoja alueita Välimereltä Persianlahdelle ja laajimmillaan jopa Intiaan ja Tonavalle saakka. Monet niiden merkittävimmistä kaupungeista sijaitsivat Eufrat- ja Tigris-jokien ympäristössä. Pääkaupunkien palatseissa valtakuntia hallitsi tiivis eliitti, jonka valta katsottiin jumalten säätämäksi. Kaupunkien ulkopuolella, arojen ja aavikoiden paimentolaisten keskuudessa, paikallishallinnoilla oli kuitenkin suuri vaikutus.

Uusassyrialainen valtakunta 911– 609 eaa.

Uusassyrialaisen valtakunnan ydinalue sijaitsi Assurin, Niniven ja nykyisin Nimrudina tunnetun Kalhun kaupunkien ympäristössä. Kuninkaat toimivat Assur-jumalan edustajina maan päällä ja pyrkivät tämän kunniaksi laajentamaan valtakuntaa. Suurimmillaan valtakunta ulottui Egyptistä Persianlahteen ja sen alueella eli monia eri kansoja, kuten aramealaisia, urartulaisia, elamilaisia ja syyrialais-luuvialaisia. Assyrian uskontoa ei kuitenkaan levitetty väkivallalla, vaan valloitetut kansat muodostivat monikielisen ja –kulttuurisen valtakunnan.

Uusbabylonilainen valtakunta 626–539 eaa.

Babylonian kuninkaat valloittivat Assyrian sydänmaat yhdessä meedialaisten kanssa. Ajoittaisista poliittisesti epävakaina oloista huolimatta Babylonian valtakunta kukoisti taloudellisesti väestön

määrän kasvaessa. Sotasaaliit käytettiin suuriin rakennushankkeisiin, esimerkiksi maanviljelyä ja kauppaa edistävien kastelukanavien rakentamiseen. Viljelysmaita annettiin siirtolaisille, jotka puolestaan maksoivat veroja ja osallistuivat sotapalvelukseen.

Persian akhaimenilainen valtakunta 550–330 eaa.

Anshan, pieni kuningaskunta nykyisen Iranin alueelta, valloitti kuningas Kyyros II:n johdolla Babylonian valtakunnan ja nykyisen Anatolian, Iranin, Uzbekistanin ja Afganistanin alueet. Kyyros II:n seuraajat jatkoivat valloitusretkiä aina Tonavalle saakka. Persialaisten valtakunta oli suurin siihenastisista Lähi-idän imperiumeista, ja vaati toimiakseen laajat tie- ja lähettiverkostot. Kaupunkeihin ja palatseihin rakennetut puutarhat paitsi miellyttivät silmää, myös kertoivat rakentajiensa vaikutusvallasta ja elinvoimasta. Paratiisi-sanankuperä on johdettu näistä puutarhoista.

Tutustu kirjoitustaidon syntyhistoriaan!

Ihmisiä on läpi aikojen askarruttanut kysymys siitä, missä, miksi ja milloin kirjoitustaito kehitettiin. Tähän ei ole yksiselitteistä vastausta. Nuolenpääkirjoitus on muinaisegyptiläisten hieroglyfien ohella maailman vanhin tunnettu kirjoitusjärjestelmä, jota kyetään lukemaan. Varhaisimmat mesopotamialaiset kuvakirjoitusta sisältävät savitaulut ovat peräisin myöhäiseltä Uruk-kaudelta, noin vuodelta 3300 eaa. Ensimmäiset tekstit ovat kirjanpidollisia ja käsittelevät temppelehenkilökunnalle jaettuja resursseja. Varhaisia merkkijärjestelmiä tunnetaan kuitenkin jo paleoliittiselta kaudelta eli varhaiselta kivikaudelta. Myöhemmin, neoliittisella eli nuoremmalla kivikaudella, esiintyy monimutkaisempia merkkijärjestelmiä, joilla oli yhteys puhuttuun kieleen. Koska näitä kieliä ei tunneta eikä osata lukea, niitä kutsutaan proto- eli esikirjoitukseksi. Näitä ovat esimerkiksi Tonavan laakson Vinča-Turdaş-kulttuurin ja Kiinan Jiahu-kulttuurin kirjoitusjärjestelmät ajalta noin 6600 eaa. Ne todistavat siitä, ettei kirjoituksen keksiminen ollut yksittäinen älyn välähdys ihmiskunnan historiassa, vaan se oli tulosta pitkästä ja mutkikkaasta prosessista.

Nuolenpääkirjoitus sai kiillamaisen ulkoasunsa 2600-luvulla eaa., kun sumerilaiset kirjurit keksivät merkkien piirtämisen tai raapimisen sijaan painella niitä savitaululle ruo'olla (lat. *cuneus*). Tämän ruokokynän kärki oli leikattu viistosti kolmiomaiseen muotoon ja sillä painettiin neljästä

peruspainalluksesta muodostettuja monimutkaisempia merkkejä. Tämä mahdollisti pienempikokoisten merkkien kirjoittamisen siististi ja nopeasti. Uuden kirjoitustavan omaksuminen jätti pysyvän jälkensä merkkien ulkoasuun ja vei ne ajan mittaan yhä kauemmas niiden alkuperäisestä asioita esittävästä muodosta.

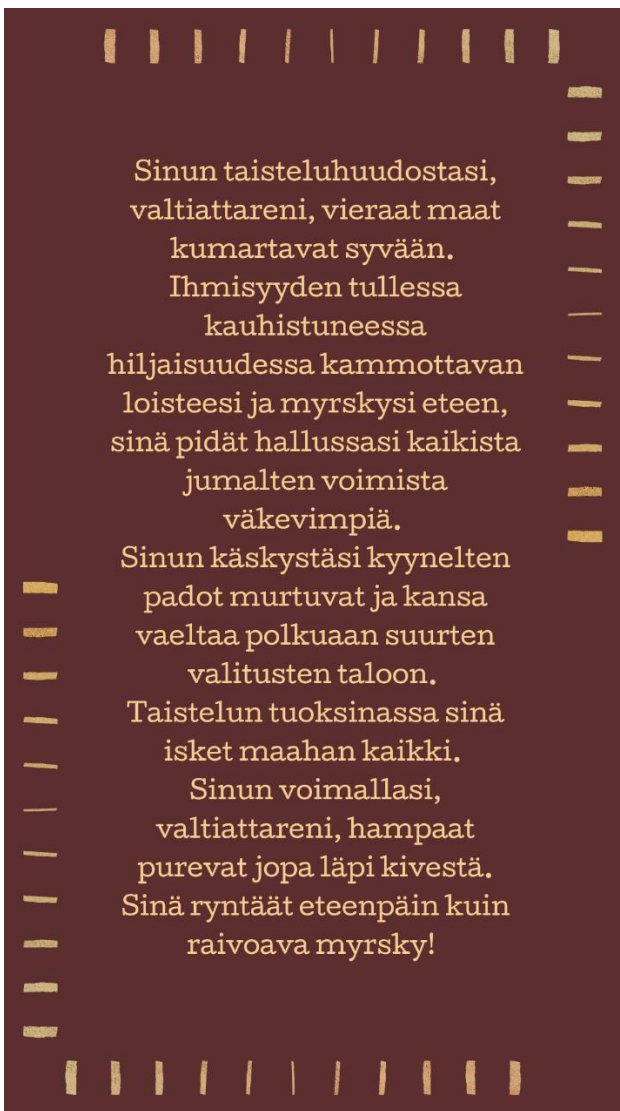
Nuolenpääkirjoituksessa merkit voivat toimia eri tehtävissä: Noin 60–100 merkkiä voidaan käyttää tavumerkkeinä eli syllabogrammeina varsinaisten sanojen ja nimien muodostamiseen, esimerkiksi merkeistä A ja ŠUR4 muodostuu nimi Assur. Suurinta osaa merkeistä voidaan käyttää *sanamerkkeinä* eli logogrammeina. Tällöin yksittäinen merkki tai merkkien yhdistelmä ilmaisee käsitteitä, kuten kirjoittamista, näkemistä, temppeliä, vettä tai viisautta. Useat logogrammit ovat monitulkintaisia ja voivat viitata useisiin eri käsitteisiin, jolloin haluttu merkitys on pääteltävä kontekstista. Nuolenpääkirjoitusta pidettiin käsityötaitona, joka opetettiin kisälliperiaatteella usein suvun sisällä. Tämä johti ajan myötä suurta arvovaltaa nauttineiden kirjurusukujen syntyymiseen. Nuolenpääkirjoitusta on käytetty eri kielten, kuten sumerin, akkadin ja muinaispersian kirjoittamiseen. Savitaulujen lisäksi tekstiä on kirjoitettu esimerkiksi saviprismoille, savinauloille ja palatsien seiniä koristaneisiin reliefeihin.

Tämä savitaulu on kuitti taateliin hankkimisesta. Se on ajoitettu lakikokoelmastaan tunnetun kuningas Hammurapin viimeiselle hallitusvuodelle (1750 eaa.). Kuva: finna.fi. Museovirasto, arkeologian esinekeräily.

Enheduanna – ensimmäinen nimeltä tunnettu kirjailija

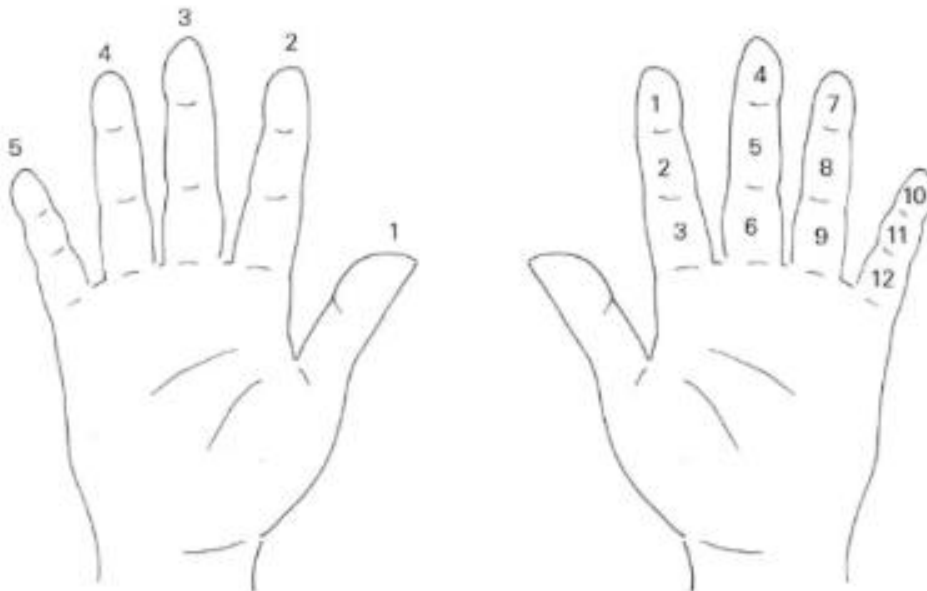
Akkadilaiskuningas Sargonin tytär Enheduanna on ensimmäinen nimeltä tunnettu kirjailija ja kirjuri. Enheduanna oli Urin kuunjumalan Nannan papitar, jonka oli tarkoitus tässä korkea-arvoisessa uskonnollisessa ja poliittisessä virassa yhdistää akkadiaalaista ja sumerialaista perinnettä toisiinsa. Samaa Enheduanna tavoitteli myös kirjallisessa tuotannossaan, josta leijonanosa oli omistettu Inannalle, akkadilaisten jumalattaren Ishtarin sumerilaiselle virkasisarelle. Ylipapittarena Enheduanna toimi Nannan vaimon jumalatar Ningalin ruumiillistumana.

Ote Enheduannan ylistyksestä jumalatar Inannalle.

Babylonilainen matematiikka

Babylonian matematiikka ei perustunut kymmenen sormen laskentaan vaan laskutaidon perustana olivat sormien nivelet, joita laskettiin peukalolla. Neljässä sormessa on kaikissa kolme niveltä, joista tulee yhteensä 12. Jos toisen käden viidellä sormella pitää kirjaa jokaisesta 12 luvun sarjasta, tulee summaksi yhteensä 60. Sen vuoksi tätä lukujärjestelmää kutsutaankin seksagesimaaliseksi eli kantaluvun 60 järjestelmäksi desimaalisen sijaan. Mesopotamiassa kaikki laskento (ajan, pituuksien, pinta-alojen, tilavuuksien) perustui 60:llä jaollisille yksiköille. Tästä on nykymaailmassa yhä jäänteinä aikajärjestelmämme, jonka tunnit on jaettu kahteen 12 tunnin kokonaisuuteen, jotka puolestaan koostuvat 60 sekunnista muodostetuista 60 minuutista. 60-kantalukua käytetään myös kulmien ja koordinaattien laskennossa. Vaikka luku 0 ei vielä ollutkaan mesopotamialaisilla käytössä, oli heidän matematiikkansa silti edistynyt. Sekä viljelyvaiheiden oikea ajoittaminen astronomian avulla, että temppelien ja palatsien rakentamiseen tarvittavat arkkitehtoniset laskelmat vaativat monimutkaisten matemaattisten teoreemien taitamista. Testaa itse, miten laskeminen onnistuu peukaloa ja sormien niveliä käyttämällä!

Suomalaiset tutkijat ja tutkimusmatkailijat Lähi-idässä

Georg August Wallin ja egyptomania

Lähi-idän menneisyyttä on tutkittu Suomessa pitkään. Ahvenanmaalla syntynyt Georg August Wallin oli yksi varhaisimmista ja tunnetuimmista Lähi-idän tutkimusmatkailijoista nykyisen Suomen alueelta. Hän teki 1840-luvulla kolme tutkimusmatkaa Lähi-itään ja vietti siellä yhteensä kuusi vuotta tutkien laajaa aluetta Egyptistä Keski-Aasiaan. Wallin hankki matkoiltaan myös lukuisia esineitä Suomeen. Yksi Wallinin Suomeen lähettämistä esineistä oli muinaisesta Egyptistä peräisin oleva hauta-arkku, jonka Wallin hankki Kairosta vuonna 1848. Lue lisää tästä hauta-arkusta ja muinaisen Lähi-idän hauraasta kulttuuriperinnöstä *Esineet kertovat tarinoita*-osiossa! Suomeen egyptiläisiä esineitä toivat tutkijoiden lisäksi merenkävijät matkoiltaan.

Kiinnostus Egyptiä ja egyptiläisiä kulttuuriaarteita kohtaan heräsi Euroopassa 1700-luvulla ja kasvoi 1800-luvun aikana tutkimus- ja valloitusretkien myötä. Egypti kiehtoi Eurooppaa niin paljon, että sitä kohtaan tunnettua kiinnostusta kutsutaan egyptomaniaksi. Egyptomania näkyi Suomessa etenkin 1920-1930 -luvulla, jolloin se vaikutti muun muassa arkkitehtuuriin, kirjallisuuteen, muotiin ja mainontaan. Esimerkiksi eduskuntatalon pääportaiden sivuilla olevissa lehteriyleisön sisäänkäynneissä näkyy egyptiläisen arkkitehtuurin piirteitä. Mika Waltarin kirjoittama romaani *Sinuhe egyptiläinen* (1945) sijoittuu muinaiseen Egyptiin ja siitä tuli nopeasti kansainvälinen menestys, joka on käännetty 41 kielelle. Waltarin kirjoituskone on esillä Suomen kansallismuseon perusnäyttelyssä Suomen tarina. Egypti-aiheisilla kuvilla ja nimillä mainostettiin ylellisiä tuotteita, kuten kosmetiikkaa, kankaita, makeisia ja sikareita.

Eurooppalaisten valtava kiinnostus ostaa egyptiläisiä muinaisesineitä johti myös modernien jäljitelmien tuotantoon. Usein kyse ei ollut varsinaisista väärennöksistä, sillä moderni tuotanto oli avoimesti tiedossa. Jäljitelmät tekivät silti kauppansa muistoesineinä, kuten turisteille myytävät jäljennökset nykyäänkin.

Kuva: finna.fi. Organisaatio: Museovirasto. Kokoelma: Historian kuvakokoelma. Alun perin C. Cajanderin hiilipiirros.

Ahatapun hautapiirtokirjoitus

Berliinin steelana tunnettu hautapiirtokirjoitus löytyi Memfisissä haudausmaasta Sakkaran nekropolilta vuonna 1877. Kalkkikivestä valmistettu steela tuhoutui toisen maailmansodan aikana, mutta sen muotti ja kipsivalos ovat yhä olemassa ja näyttelyssä oleva steela on valmistettu alkuperäisen kipsivaloksen perusteella. Steela on omistettu Ahatapu-nimiselle naiselle ja tämän aviomiehelle Abahille. Ahatapun ja Abahin pojan, Absalin, teettämän muistosteelan piirtokirjoituksen avulla tutkijat ovat voineet tutustua tähän maahanmuuttajanaiseen persialaisajan Egyptissä. Ahatapu oli ilmeisesti juudalaisen siirtolaissotilaan tytär. Steelan kirjoitushetkellä vuonna 482 eaa. persialaiset olivat hallinneet Egyptiä noin 40 vuoden ajan, eli on hyvinkin mahdollista, että Ahatapu oli syntynyt Egyptin ulkopuolella ja tullut sinne lapsena isänsä Adijan mukana. Steelaan on myös kuvattu egyptiläinen kuoleman rituaaleihin tai hautariitteihin liittyvä kohtaus, jossa Tuonelan jumala Osiris istuu valtaistuimellaan tuomitsemassa kuolleita, takanaan jumalattaret Isis tai Hathor sekä Neftys. Jumalhahmojen yläpuolella on siivekäs auringonkierros. Kuvattuna ovat myös Ahatapu ja Abah, jotka käsiään ojentaen lähestyvät Osirista. Steelassa on piirteitä sekä egyptiläisestä että seemiläisestä tyylistä, ja se sisältää kahdella eri kielellä, egyptiläisillä hieroglyfeillä ja aramealla, kirjoitettua tekstiä.

Berliinin steelana tunnettu hautapiirtokirjoitus on omistettu Ahatabunimiselle naiselle ja tämän aviomiehelle Abahille. Kuva: Janna Lund.

Karl Frederik Eneberg ja tutkimusmatka Niniveen

Syynä kasvavalle innostukselle tutkia muinaisen Lähi-idän menneisyyttä olivat länsimaiden kolonialistiset motiivit, museoiden kehittyminen ja arkeologian ammattimaistuminen. Tutkimusta hallitsivat ranskalaiset ja brittiläiset tutkimusmatkailijat, mutta muut eurooppalaiset seurasivat pian perässä. Varhainen tutkimus kohdistui usein näyttäviin kohteisiin, joilla oli yhteys Raamatun kertomuksiin: Persepoliksen, Nimrudin, Babylonin ja Niniven muinaisten kaupunkien raunioista kaivettiin esille arkeologisia löytöjä, jotka tutkijat veivät kotimaidensa kokoelmiin.

Närpiössä syntynyt tutkija Karl Fredrik Eneberg opiskeli 1860- ja 1870 -luvuilla itämaisia kieliä Helsingissä, Pietarissa, Kielissä ja Leipzigissa. Keisarilliselta Aleksanterin yliopistolta (nyk. Helsingin yliopisto) saamansa stipendin avulla hän opiskeli Pariisissa nuolenpääkirjoitusta sekä akkadia ja sumeria. Eneberg lähti helmikuussa 1876 tutkimusmatkalle kohti Niniveä yhdessä Gilgamesh-epoksen tulkitsemisesta tunnetun assyriologi George Smithin kanssa. Ninive oli yksi assyrialaisen muinaisista pääkaupungeista, joka oli tullut tunnetuksi raamatullisista viittauksista, palatseista sekä nuolenpääkirjoituksista. Eneberg suunnitteli tuovansa Ninivestä muinaisesineitä Helsinkiin tutkittavaksi.

Nuoren tutkijan haave, matka Niniven raunioille, alkoi Lontoosta helmikuussa 1876 kuuluisan assyriologin George Smithin seurueessa. Alepossa Eneberg erosi Smithin seurueesta ja matkusti suoraan Niniven vieressä sijaitsevaan Mosulin kaupunkiin. Eneberg kirjoitti Mosulissa kärsivänsä päänsärystä, väsymyksestä ja koti-ikävästä. Kirjeissään ohjaajalleen Otto Donnerille hän kuitenkin kuvaa innostuneesti mahdollisuuksia tutkia muinaisen assyrialaisen kulttuurin jäänteitä ja tekstejä:

“Mitä pidempään viivyn täällä, sitä enemmän haluan itsekin järjestää kaivaukset. Siinä on toki haasteensa. Minulta puuttuvat kaksi tärkeää asiaa: viranomaisten lupa sekä rahat.”

Toukokuun puolivälissä Enebergin päiväkirjamerkinnot lyhenivät. Eneberg kertoo polttavasta kuumuudesta ja vierailusta Khorsabadin kaupungissa (muinainen Dur-Sharrukin). Muutamaa päivää myöhemmin, 24.5.1876, vain 35-vuotias Eneberg löytyi huoneestaan kuolleena. Haave kaivauksista ei koskaan toteutunut. Hänet haudattiin Mosulin ulkopuolella olevalle kristilliselle hautausmaalle. Enebergiä kaipaamaan jäi hänen kihlattunsa Minette Munck, joka aavisti Enebergin kohtalon jo päiväkirjamerkinneissä:

“Mitä jos hän on kuollut? Jumala auttakoon minua elämään ilman ystävääni. Oli hän elossa tahi ei, lähetän hänelle suurimmat kiitokseni kaikesta rakkaudesta, joka usein oli väärin ymmärrettyä, mutta joka toi valon elämäni. Siunattu olkoon hän, jota rakastan enemmän kuin ketään muuta maan päällä.”

Minette avioitui myöhemmin Otto Donnerin kanssa. Heidän tunnettu lapsenlapsensa on kirjailija Jörn Donner.

Kuva: finna.fi. Organisaatio: Museovirasto. Kokoelma: Historian kuvakokoelma. Kuvaaja: ei tiedossa.

Tarunhohtoinen Ninive - Muinaisen Assyrian pääkaupunki

Muinainen Ninive oli Assyrian imperiumin pääkaupunki ja yksi aikansa suurimmista kaupungeista, joka kuitenkin tuhoutui vuonna 612 eaa. meedialaisten ja babylonialaisten valloituksessa.

Ninivestä on kuuluisan kuningas Assurbanipalin aikana kootun kirjastonsa lisäksi löytynyt useita vaikuttavia palatseja, joista esimerkiksi Sanheribin palatsista löytyi kauniisti koristeltuja reliefejä seinäpaneeleista. Palatsien lisäksi Ninivestä löytyi kymmeniä tuhansia tekstitauluja nuolenpääkirjoitusta. Näiden joukossa oli sekä tieteellisiä tekstejä että kaunokirjallisuutta.

Nykyään Niniven jäännökset sijaitsevat irakilaisen Mosulin kaupungin laitamilla, Tigris-joen itäisillä rannoilla. Sen sijainti on yhä tunnistettavissa kahdesta kummusta, jotka ovat ihmisen toiminnan tuottamia: Tell Kuyunjik ja Nebi Yunus. Näiden kumpujen päällä aikanaan seisoivat Niniven mahtavat palatsit ja temppelit.

Hilma Granqvist ja orientalismi

Lähi-itää oli pitkään tutkittu eurooppalaisesta näkökulmasta, ja myös suomalainen Lähi-idän tutkimus on ollut aikoinaan osa oman aikakautensa tutkimusta. Tätä ilmiötä kutsutaan termillä orientalismi. Palestiinalais-amerikkalainen tutkija Edward Saïd käsitteli aihetta laajasti kriittisessä, vuonna 1978 ilmestyneessä teoksessaan *Orientalismi*. Siinä hän nosti esiin kuinka läntisestä näkökulmasta toteutettu tutkimus ja kuvaaminen esittävät Lähi-idän yhtenäisenä alueena, joka on passiivinen ja muuttumaton vastakohta lännelle. Mielikuva muuttumattomuudesta johti aiemmin usein siihen, että alueen menneisyyttä tulkittiin tutkimalla alueen nyky-yhteiskuntia.

Sipoossa vuonna 1890 syntynyt antropologi Hilma Granqvist lähti 1920-luvulla Palestiinaan tutkimaan Raamatussa kuvattua naisten elämää. Vietettyään alueella jonkun aikaa hän ymmärsi, etteivät alueen nykyiset asukkaat edustaneet raamatullista menneisyyttä, vaan naisten elämää piti tutkia laajemmin heidän omista lähtökohdistaan käsin. Saamastaan kritiikistä huolimatta Granqvist piti kiinni tutkimusnäkökulmastaan ja väitteli tohtoriksi vuonna 1932. Nykyään Granqvistin kehittämää tapaa tutkia vierasta kulttuuria osallistumalla sen arkeen kutsutaan osallistuvaksi havainnoinniksi, ja se on yksi nykyaikaisen antropologian perusmenetelmistä.

Kuva: finna.fi. Kuvaaja: Atelier Nyblin. Organisaatio: Museovirasto. Kokoelma: Historian kuvakokoelma.

Esineet kertovat tarinoita

Esineet kertovat tarinoita muinaisen Lähi-idän historiasta ja ihmisten elämästä, mutta myös suomalaisten tutkijoiden sekä tutkimusmatkailijoiden historiasta. Esineet kuvastavat, miten Lähi-itä on nähty Euroopassa ja millaiset aiheet ovat olleet tutkijoiden kiinnostuksen kohteina eri aikoina. Tässä osiossa esitellään muutamia esineitä ja nostetaan niiden avulla esiin tärkeitä kulttuuriperintöön liittyviä teemoja. Esineet kuuluvat Museoviraston arkeologian esinekokoelmaan. Kokoelmat on aikoinaan kerätty länsimaalaisen tutkimuksen näkökulmista. Nämä esineet kertovat tarinoita siitä menneisyydestä ja alueesta, jossa ne ovat syntyneet sekä suomalaisen että eurooppalaisen Lähi-idän tutkimuksen historiasta 1800-luvulta alkaen.

Savitaulut ja nuolenpääkirjoitus

Nämä savitaulut sisältävät nuolenpääkirjoituksella kirjoitettuja tekstejä. Sumerilaiset kehittivät nuolenpääkirjoitusjärjestelmän noin 3500–2600 eaa. Nuolenpäämerkit levisivät vähitellen myös muiden alueella puhuttujen kielten, kuten akkadin kirjoitusjärjestelmäksi. Nuolenpääkirjoitus on muinaisegyptiläisten hieroglyfien ohella maailman vanhin tunnettu kirjoitusjärjestelmä, jota kyetään lukemaan.

Kuva: finna.fi. Museovirasto: Arkeologian esinekokoelma

Varhaisimmat mesopotamialaiset kuvakirjoitusta sisältävät savitaulut ovat peräisin myöhäiseltä Uruk-kaudelta, noin vuodelta 3300 eaa. Varhaisia merkkijärjestelmiä tunnetaan kuitenkin jo

paleoliittiselta eli varhaiselta kivikaudelta. Myöhemmin, neoliittisella eli nuoremmalla kivikaudella, esiintyy monimutkaisempia järjestelmiä. Koska näitä kieliä ei enää tunneta eikä osata lukea, niitä kutsutaan proto- eli esikirjoitukseksi. Ne, kuten myös esimerkiksi Tonavan laakson Vinča-Turdaş-kulttuurin ja Kiinan Jiahu-kulttuurin kirjoitusjärjestelmät (noin 6600 eaa.) kertovat kuitenkin siitä, ettei kirjoitustaidon keksiminen ollut yksittäinen älynväläys vaan tulos pitkästä ja mutkikkaasta prosessista.

Koko Mesopotamian kirjoitetun historian ajalta on säilynyt satojatuhansia nuolenpääkirjoituksia. Nuolenpäätekstejä on löydetty muun muassa seinäreliefeistä ja erilaisista esineistä, aina suurista paaseista pieniin muistilapun kokoiisiin savitauluihin asti. Savitaulut ovat usein pienempiä kuin kuvitellaan, monet mahtuvat hyvin kämmenessä pidettäviksi. Nuolenpäämerkeistä muodostuvat sanat on painettu kosteaan saveen terävällä kirjoituspuikolla, jonka jälkeen savi on poltettu tai muuten kuivattu. Savitaulut sisältävät erilaisia tekstityyppejä, kuten hallinnollisia tekstejä, kauppaluetteloita, kuitteja, kaunokirjallisuutta ja yksityistä kirjeenvaihtoa. Myös maailman vanhin säilynyt kaunokirjallisen teos, Gilgamesh-eepos, on löydetty kirjattuna savitauluihin. Urukin kaupunkia hallinnut kuningas Gilgamesh oli todellinen historiallinen henkilö. Häneen liitetyt kertomukset kulkivat pitkään suullisina tarinoina, ja ne kirjattiin muistiin vasta satoja vuosia myöhemmin.

Innostus muinaisen Lähi-idän tutkimukseen levisi, kun muinaisia kirjoitusjärjestelmiä, kuten nuolenpääkirjoituksia ja hieroglyfejä opittiin tulkitsemaan noin 1800-luvun puolella välissä. Museologia ja arkeologia alkoivat kehittyä tieteinä, jotka kuitenkin toimivat länsimaalaisesta näkökulmasta. Eurooppalaiset tutkijat tekivät suuria arkeologisia kaivauksia Egyptissä ja muinaisissa Niniven ja Nimrudin kaupungeissa nykyisen Irakin alueella. Esimerkiksi Ninivestä on löydetty kymmeniä tuhansia nuolenpääkirjoitusta sisältäviä tauluja, joihin on säilynyt sekä tieteellisiä tekstejä että kaunokirjallisuutta, mukaan lukien osia Gilgamesh-eepestä. Muinainen Ninive oli Assyrian imperiumin pääkaupunki ja yksi aikansa suurimmista kaupungeista, joka tuhoutui vuonna 612 eaa. meedialaisten ja babylonialaisten valloituksessa. Kaupunki kiehtoi läntisiä tutkimusmatkailijoita, sillä se mainitaan usein raamatullisissa kertomuksissa. Ninivestä on löydetty kuuluisan kuningas Assurbanipalin aikana kootun kirjaston lisäksi useita palatseja.

Nebukadnessar II:n savisyylinteri ja esineiden proveniensi

Tämä savisyylinteri on kuningas Nebukadnessar II:n (605-562 eaa.) ajalta. Nuolenpääkirjoitus sylinterin ympärillä kertoo Lugal-Marad -nimisen jumalan temppelin rakennustöistä Maradin kaupungissa Babyloniassa. Kaupunki on sijainnut Tell Wannat es-Sadumissa, nykyisessä Irakissa. Savisyylinterit olivat rituaaliesineitä, jotka haudattiin maahan temppelin, palatsin tai linnoituksen perustuksiin. Ne oli tarkoitettu tulevien hallitsijoiden ja jumalten luettaviksi. Sama teksti kopioitiin yleensä useisiin sylintereihin. Myös Nebukadnessar II:n savisyylintereitä on kokoelmassa ympäri maailmaa. Kuningas Nabopolassar ja kruununprinssi Nebukadnessar II valloittivat Assyrian valtakunnan länsiosat Babylonian alaisuuteen. Nimi Nebukadnessar on peräisin vanhasta testamentista – akkadiksi nimi on Nabu-kudurri-uşur. Nebukadnessar kunnosti ja rakensi uudelleen useita temppeleitä Babylonin kaupungissa, joka oli tuolloin jo yli tuhat vuotta vanha. Rakennusprojektit ja viljelyuudistukset saivat alueen kukoistamaan.

Museovirasto: Arkeologian esinekokoelma

Nykyään Museoviraston arkeologisiin kokoelmiin kuuluvan sylinterin alkuperää ei tunneta. Sen on ostanut Pariisista Harri Holma ystävänsä antropologi Kai Donnerin kanssa vuonna 1913 tunnetulta irakilaisen antiikkiesineiden kauppialta Ibrahim Elias Gėjoulta. Hänen myymiään esineitä on monissa museoissa, muun muassa British Museumissa. Harri Holma sen sijaan oli syntynyt 1886 Hämeenlinnassa ja opiskellut itämaisia kieliä ja assyriologiaa Helsingissä, Leipzigissä, Berliinissä ja Lontoossa. Suomen itsenäistyttyä hän toimi suurlähettiläänä muun muassa Saksassa, Ranskassa ja

Italiassa. Useimmat *Tutkimusmatkoja muinaiseen Lähi-itään*-näyttelyssä esillä olleet nuolenpääkirjoitusta sisältävät savitaulut on hankittu Pariisista todennäköisesti samalta myyjältä.

Esineiden proveniensi tarkoittaa museoesineen tarkkoja alkuperätietoja ja omistussuhteiden ketjua. Nämä tiedot ovat tärkeitä, jotta esineen aitous voidaan varmistaa. Tieto löytöpaikasta auttaa esineen tutkimisessa ja lisää esineen tieteellistä arvoa. Etenkin, jos esine on peräisin länsimaisen kolonialismin ajalta, on tärkeä varmistaa, että se on hankittu eettisesti lailliselta omistajaltaan. Valitettavasti muinaisesineiden, kuten nuolenpääkirjoitusta sisältävien savitaulujen, kolikoiden ja veistosten suuri kysyntä antiikkimarkkinoilla lisää arkeologisten löytöjen ryöstelyä Lähi-idän alueella. Monet Lähi-idän maat ovatkin jo varhain säätäneet ankaria lakeja arkeologisten löytöjen kaivamisen ja maastaviennin valvomiseksi. Irakissa arkeologisia esineitä koskeva lainsäädäntö hyväksyttiin vuonna 1936, kun taas Egypti ja entinen Osmanien valtakunta kielsivät arkeologisten esineiden laittoman kaupan jo 1800-luvulla.

Egyptiläinen hauta-arkku ja muinaisen Lähi-idän hauras perintö

Tämä egyptiläinen hauta-arkku on päätenyt Suomeen tutkimusmatkailija Georg August Wallinin toimesta. Wallin hankki puisen hauta-arkun Kairosta vuonna 1848. Arkku kuului Karnakin temppelin virkamiehelle nimeltä Ankhefenamun. Pitkällä matkalla Ankhefenamunin muumio katosi, ja tyhjä arkku saapui Helsingin Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston kokoelmiin vasta vuonna 1860. Yliopiston kokoelmat yhdistettiin myöhemmin Kansallismuseon kokoelmiin. Wallin lähetti myös lukuisia muita esineitä Suomeen tutkittavaksi Lähi-idän matkoiltaan. Napoleonin valloitusretkien myötä kiinnostus Egyptiä kohtaa heräsi 1700-luvun Euroopassa. Valtavia määriä egyptiläisiä muinaisesineitä tuotiin Eurooppaan valloitusretkiltä ja tutkimusmatkoilta. Myös Suomessa Museoviraston kokoelmissa sekä museoissa on satoja esineitä, jotka ovat peräisin Egyptistä. Egypti kiehtoi ihmisiä niin paljon, että sitä kohtaan tunnettua kiinnostusta kutsutaan egyptomaniaksi. Lue lisää Wallinista ja egyptomaniasta tämän virtuaalinäyttelyn Tutkijat -osiossa.

Museovirasto: Arkeologian esinekokoelma

UNESCO - Kansainvälistä yhteistyötä kulttuuriperinnön suojelemiseksi

Länsimaiden kiinnostus Lähi-idän menneisyyttä kohtaan on vaikuttanut merkittävästi sen aineelliseen kulttuuriperintöön: alueelta peräisin olevia esineitä säilytetään museoissa ympäri maailman ja paikallisia arkeologisia kohteita pyritään suojelemaan kansainvälisten sopimusten ja lainsäädännön avulla. Arkeologisten esineiden kuljettaminen maasta toiseen on yleensä luvanvaraista ja tarkoin säädeltyä. Egyptissä muinaisesineiden kauppaa ja maasta vientiä ryhdyttiin säätelemään lakien avulla jo 1800-luvulla, jolloin niiden vienti länsimaihin yleistyi. Vuonna 1983 Egypti kielsi arkeologisten esineiden maastaviennin kokonaan. Toinen maailmansota aiheutti valtavia tuhoja myös aineelliselle kulttuuriperinnölle, kuten rakennuksille ja esineille. Sodan jälkeen heräsi vahva kansainvälinen tahto rakentaa rauhaa tieteeseen, koulutukseen ja kulttuuriin liittyvän kansainvälisen yhteistyön avulla. Tähän työhön perustettiin vuonna 1945 kansainvälinen organisaatio UNESCO eli YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö.

Yksi UNESCO:n kulttuuriperintötyön merkkipaaluista on kansainvälinen hanke nubialaiseen kulttuuriin kuuluvien kohteiden ja esineiden pelastamiseksi Assuanin patoaltaan tieltä. Nykyisen Egyptin ja Sudanin välisellä Nubian alueella kukoisti aikoinaan laaja valtakunta. Suomi osallistui kansainväliseen pelastushankkeeseen vuosina 1961-1964 yhdessä muiden pohjoismaiden kanssa. Hankkeessa taltioitiin ja tutkittiin lähes 500 kohdetta, 4200 hautausta ja noin 2600 kalliopiirrosta. Arkeologisten kaivausten löydöt jaettiin Sudanin ja pohjoismaiden kesken. Valikoima näitä

ainutlaatuisia, mutta harvoin esiteltyjä esineitä kuuluu edelleen Suomen Museoviraston arkeologisiin kokoelmiin.

Kansainvälisellä tasolla UNESCO:n vuoden 1970 sopimus on merkittävä askel arkeologisten kohteiden ja esineiden suojelemisessa. Sopimuksen tavoitteena on estää aineellisen kulttuuriperinnön laitton kauppa, ja sen on tällä hetkellä hyväksynyt jo 141 maata. Suomi huomioi sopimuksen lainsäädännössään vuonna 1999. Keskeinen laeissa ja sopimuksissa huomioitu arvo on paikallisten yhteisöjen mahdollisuus hallita itse omaa kulttuuriperintöään. Yhteisö voi omaehtoisesti käyttää kulttuuriperintöään haluamallaan tavalla. Esimerkiksi Irakin valtio lujitti 1970-luvulla siteitään muihin maihin lahjoittamalla näille muinaisesineitä. Myös Suomen silloinen presidentti Urho Kekkonen vastaanotti lahjoituksia Irakista.

Lähi-idän aineellinen kulttuuriperintö on silti uhanalainen. Kuten muuallakin maailmassa, rakentamisella ja maankäytöllä on suuri vaikutus kulttuuriperintökohteiden säilymiseen. Sodat ja konfliktit tuhoavat kulttuuriperintökohteita sekä museokokoelmia eri puolilla maailmaa. Lisäksi arkeologiset löydöt ovat haluttuja antiikkimarkkinoilla. Online-markkinapaikkojen kautta laittomasta antiikkikaupasta on tullut entistäkin helpompaa ja yleisempää. Kiinnostus arkeologisia esineitä kohtaan lisää ryöstökaivauksia ja esineiden laitonta maastavientiä. UNESCO:n kulttuuriperintösopimusten ohella Euroopan Unionin säädökset, paikallinen lainsäädäntö sekä kansainvälinen yhteistyö kulttuuriperintöön kohdistuvan laittoman toiminnan ehkäisemiseksi ovat keskeisiä tekijöitä kulttuuriperinnön suojelussa.

Nykytutkimus ja opiskelu

Huippuyksikkö Muinaisen Lähi-idän imperiumit ja opetus Helsingin yliopistossa

Viime vuosina Muinaisen Lähi-idän tutkimusta on tehty useissa eri tutkimushankkeissa. Suomalainen muinaisen Lähi-idän tutkimus on kansainvälisesti tunnettua, ja se on saanut tieteellistä arvostusta niin assyriologian, arkeologian, papyrologian kuin Raamatun tutkimuksenkin aloilla. Tutkimustyötä tehdään yliopistojen lisäksi Suomen Lähi-idän instituutissa (FIME).

Professori Saana Svärdin johtamassa Muinaisen Lähi-idän imperiumit -huippuyksikössä tutkitaan alueen ihmisiä, historiaa sekä kieliä monien eri näkökulmien kuten kielitieteiden, digitaalisten menetelmien, verkostotutkimuksen ja arkeologisten kenttätöiden avulla.

Saana Svärdin ja Joanna Töyräänvuoren toimittama *Muinaisen Lähi-idän imperiumit. Kadonneiden suurvaltojen kukoistus ja tuho* (Gaudeamus) kuljettaa aikaan ennen ajanlaskun alkua ja herättää eloon Mesopotamian, Levantin ja Arabian niemimaan yhteiskunnat ja kulttuurit. Kirja esittelee yleistajuisesti kiinnostavia teemoja laajalta skaalalta hallinnosta ja taloudesta kulttuuriin ja taiteeseen. Kirja saavutti Vuoden historiateos -kilpailussa kunniamaininnan vuonna 2022.

Kuva: Janna Lund

Muinaisen Lähi-idän tutkimusta voi opiskella Helsingin yliopistossa humanistisen tiedekunnan Kielten kandi- ja maisteriohjelmissa. Helsingin yliopisto on ainoa paikka Suomessa, jossa voi opiskella muinaisen Lähi-idän kieliä ja kulttuureja joko pääopintosuuntana tai valinnaisina opintoina. Opiskella voi esimerkiksi akkadin ja sumerin kieliä, kulttuuri-, historia- sekä menetelmäopintoja unohtamatta.

Esimerkkejä muista tutkimushankkeista

Nuolenpääkirjoitukset digitaalisiksi

Professori Simo Parpolan 1960-luvulla aloittama nuolenpääkirjoitusta sisältävien savitaulujen digitointityö johti Assyrian valtionarkistot -huippuyksikön projektiin, joka julkaisee muinaisen Niniven kaupungin palatsista löytyneitä nuolenpääkirjoituksia. Projektin ansiosta Suomi nousi kansainväliseksi uusassyrialaisen valtakunnan tutkimuksen keskuksiksi.

Arkeologisia kaivauksia Aaronin vuorella Jordaniassa

Professori Jaakko Frösénin johtama Suomalaiset Aaronin vuoren kaivaukset -projekti tutki Jordanian Petrassa paljastuneita Pyhän Aaronin luostarin raunioita ja inventoi vuoren ympäristöä. Hankkeen taustalla oli Frösénin mittava työ Petran muinaiskaupungista löydettyjen hiiltyneiden papyruskääröjen konservoinnin ja dokumentoinnin parissa. Papyruskääröjen pelastaminen avasi ovet monitieteiselle hankkeelle ja luostarin raunioiden arkeologisille kaivauksille.

Pyhät tekstit muinaisen Lähi-idän kulttuuripiirissä

Professori Martti Nissisen johtamassa Pyhät tekstit ja traditiot muutoksessa -huippuyksikössä Vanhan testamentin eksegetiikan, arkeologian, assyriologian, Qumran-tutkimuksen ja Uuden testamentin eksegetiikan tutkijat selvittivät, kuinka muinaisen Lähi-idän suuret kulttuurimuutokset vaikuttivat pyhinä pidettyjen tekstien syntyyn ja muutoksiin, ja kuinka tekstit puolestaan muoivasivat muinaisia kulttuureita.

Kaikkien yllämainittujen projektien kotina on toiminut Helsingin yliopisto ja päärahoittajana yliopiston lisäksi Suomen Akatemia.

Hyödyllisiä linkkejä ja vinkkejä

Linkki diginäyttelyyn: [Digiseikkailu muinaisen Lähi-idän historiaan ja tutkimukseen | Muinaisen Lähi-idän imperiumit | Helsingin yliopisto \(helsinki.fi\)](#)

Esittelyvideo Muinaisen Lähi-idän imperiumit –huippuyksikön toiminnasta: [Ancient Near Eastern Empires – Centre of Excellence 2018–2025 - YouTube](#)

Ville Mäkipellon ja Muinaisen Lähi-idän imperiumit –huippuyksikön yhteistyössä tuottama video: [10 FACTS ABOUT THE OLDEST EMPIRES IN THE WORLD - YouTube](#)

Tutustu savitiileihin tutkija Marta Lorenzonin johdolla: [Savitiilet rakennusmateriaaleina/Mudbricks - YouTube](#)

Professori Saana Svärd kertoo naisten historiasta muinaisessa Lähi-idässä: [Naiset muinaisessa Lähi-idässä/Women in ancient Near East - YouTube](#)

Tutkijatohtori Aleks Sahala kertoo nuolenpäätekstien tutkimuksesta digitaalisten menetelmien avulla: [Kieliteknologia/Computational linguistics - YouTube](#)

Museologian yliopistolehtori Rick Bonnie kertoo esineiden provenienssista eli omistushistoriasta: [Provenance/Proveniensi - YouTube](#)

Lisäinfoa opiskelusta Helsingin yliopistossa: [Muinaisen Lähi-idän opinnot Helsingin yliopistolla | Muinaisen Lähi-idän imperiumit | Helsingin yliopisto \(helsinki.fi\)](#)

Tutustu Sketchfab –palvelussa Kotona kulttuurissa –hankkeen aikana toteutettuihin 3D malleihin. Malleja esimerkiksi nuolenpäätekestejä sisältävistä savitauluista, keramiikan paloista, rahoista ja muista muinaisen Lähi-idän ja Egyptin esineistä: [3D models by Museovirasto Museiverket Finnish Heritage Agency \(@Museovirasto\) - Sketchfab](#)